

CASES AMB PROTAGONISTA

La casa Patxot de Sant Feliu de Guíxols

text: ÀNGEL JIMÉNEZ
fotos: JORDI S. CARRERA

AHMSFG

*La vella casa Patxot (1895-1917).
El 1911 es desmuntà
l'observatori (a la dreta)*

AHMSFG

AHMSFG

La torratxa.

AHMSFG

L'observatori Patxot

*L'actual casa Patxot,
edificada entre 1917 i 1920.*

*Porta
d'entrada.*

És prou conegut que ben pocs edificis antics resten en peu d'aquells tan singulars que havien embellit el nostre passeig. Llevat del Casino dels Nois –on intervingué la voluntat popular per evitar-ne la demolició–, el simple atzar ha volgut que subsistissin de l'enderroc indiscriminadament generalitzat les cases Vidal, Ribot, Sibils i Patxot. D'aquests quatre o cinc testimonis arquitectònics del bon gust de tota una època, el de can Patxot n'és el més modern i, estilísticament, el més complex. L'immoble conservat al carrer del Mar i el cognom amb què hom l'anomena evocuen tota una nissaga guixolenc, que incidí fortament en la història d'aquesta vila-ciutat.

La nissaga dels Patxot

L'avi Patxot, que era com es coneixia Rafael Patxot i Ferrer (1810-1886), va ser l'alcalde de la vila de Sant Feliu durant mig segle. No un alcalde més, sinó l'alcalde –amb article intencionadament determinat, l'alcalde per excel·lència–, per la seva vigorosa personalitat, dotada del rar do de saber manar, amb rectitud i energia alhora. Aquesta fermesa de caràcter es manifestava tant davant dels seus conciutadans com dels seus superiors polítics. Habilitat estranyíssima entre els governants de tots els temps!

El seu cosí germà Ferran Patxot i Ferrer va ser l'autor de la cèlebre novel·la romàntica *Las ruinas de mi convento* (1851), constantment reeditada i fins i tot traduïda a diversos idiomes. Un èxit que avui se'm fa difícil d'entendre.

El fill de l'alcalde Patxot, Eusebi Patxot i Llagustera (1845-1893), continuà «fabriquant» –com deien els tapers ganxons. Molt més retret i casolà que el seu pare, excel·lí en l'art musical, exhibit tan sols en la intimitat de la seva llar. El seu fill va ser l'il·lustre guixolenc Rafael Patxot i Jubert (1872-1964). Immers en un amplíssim domini cultural, la seva personalitat és tan plena i rica a nivell de tot Catalunya que complica molt l'haver-ne de fer un esbós biogràfic.

Nascut al si d'una família més que benestant, passà a la nostra vila la seva primera infància, i hi aprengué les primeres lletres. Estudià llavors a les Escoles Pies de Barcelona; estudis que amplià a París i, més que res, a Anglaterra. La mort prematura dels seus pares l'obligà a retornar i assumir, de ben jove, les responsabilitats del negoci familiar, en tant que hereu dels Patxot. Era el 1893.

La casa de 1895-1917

Dos anys després, ja casat amb Lluïsa Rabell i Cibils, inicià els tràmits per reformar la casa pairal del passeig, i poder-hi construir l'observatori astronòmic que tanta fama li donà, a ell i a la seva ciutat. Equipat de l'instrumental científic més sofisticat del seu moment, s'enlairà graciosament sobre el passeig del Mar una enorme cúpula giratòria, de més de cinc metres de diàmetre. Aquesta instal·lació es donà per acabada durant la primavera de 1896. La passió de saber arrossegava Patxot cap a la ciència meteorològica, i així fou possible que recollís –sempre solitàriament– un bon nombre d'observacions, bàsicament meteorològiques, seriadades i interpretades, que conegudes pels seus amics l'animaren a publicar i difondre. Així el 1908 publicà *Meteorologia catalana. Observacions de Sant Feliu de Guíxols* amb un apèndix de pluviometria entre 1896 i 1905. L'any 1912 publicà el segon volum, *Pluviometria catalana. Resultats del quinquenni 1906-1910*.

Amb l'observatori, s'aixecà un pis a la casa de la cruïlla del carrer del Mar amb el de la Creu, i la intenció del propietari Rafael Patxot era ensems la d'embellir la façana que donava al passeig, segons fa constar en la instància signada pel constructor Joan Jordà en demanar el permís de construcció, que li fou concedit després que l'arquitecte municipal General Guitart n'informés favorablement. Els plànols eren signats per l'arquitecte barceloní Francesc de P. del Villar i Carmona (1860-1926), que a Sant Feliu féu diversos treballs.

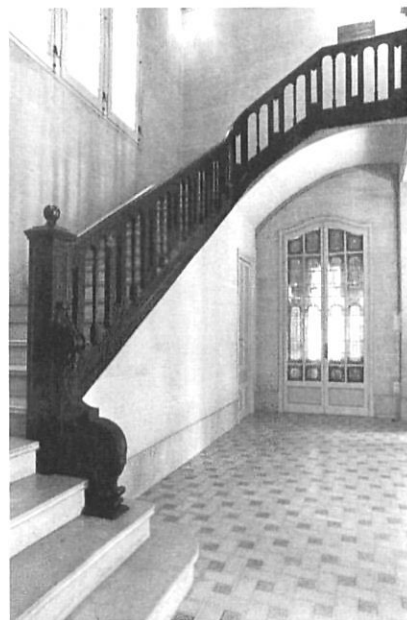
Rafael Patxot, per altra banda, continuava amb la fàbrica de taps dels seus progenitors. I s'esdevingué que, a la darrerria del passat segle i al començament d'aquest, tingué lloc una llarga i conflictiva vaga –que, altrament, desmenteix notòriament el mite del «país de la xauxa» social creat per la literatura de Gaziol–, la violència de la qual l'implicà personalment, en la mesura que

Patxot també pertanyia al grup social burgès del poble. Sembla que això l'afectà molt. Tant que tancà la fàbrica –un locaut que resolgué definitivament, per la seva part, el conflicte laboral–, i es domicilià a Barcelona, on es dedicà a continuar el fabulós negoci del seu sogre, el comerç a l'engròs amb Amèrica; i alhora, al conreu de la cultura i del mecenatge en un ambient més plaçid i tranquil.

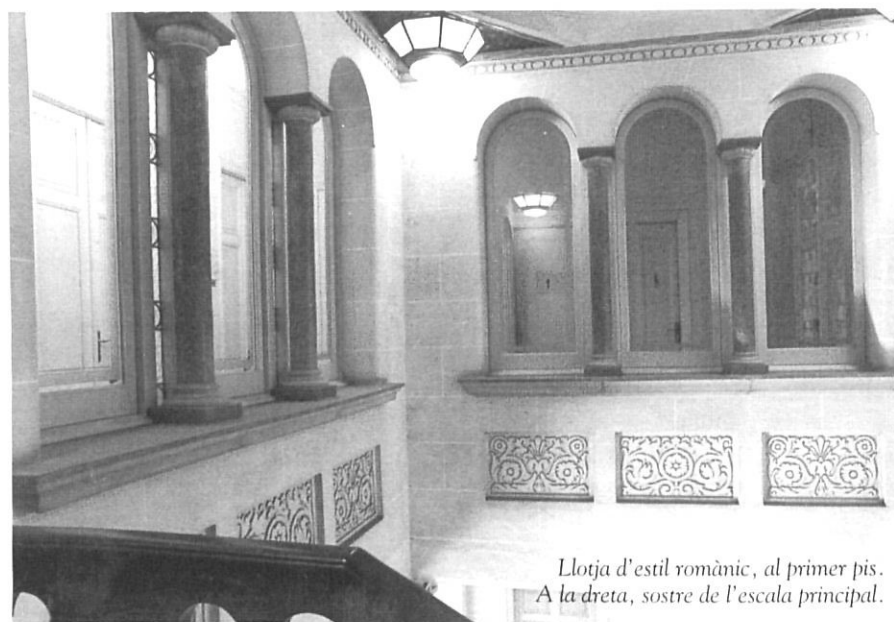

L'alcalde
Rafael Patxot
(1810-1886)

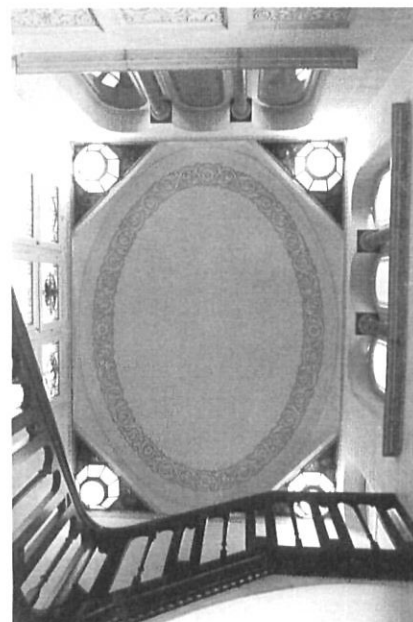
El rellotge de sol.

La planta baixa i l'escala principal

*Llotja d'estil romànic, al primer pis.
A la dreta, sostre de l'escala principal.*

El 1911 desmuntà l'observatori i en repartí els aparells. I el 1917 enderrocà la casa per a construir-n'hi una altra de nova.

L'actual casa Patxot

Malgrat tot, el mecenes català d'origen ganxó no oblidà les noies pobres casaderes de Sant Feliu –mitjançant una fundació benèfica que portava el nom de la seva filla Montserrat–, ni el casalot on havia viscut. El 1917 demanà de nou un altre permís a l'Ajuntament per bastir de nova planta tres cases en un sol edifici, al mateix antic solar del carrer del Mar, que sortosament avui continua dempeus. Patxot potser pensava en les seves tres filles en dibuixar els plànols d'aquest projecte, que anà a càrrec de l'arquitecte barceloní Albert Juan i Torner (1872-1957), que s'inscriu perfectament en el corrent modernista.

Tanmateix el propietari, home d'un gust exquisit, aprofità tots els elements bons de la casa enderrocada per utilitzar-los a la nova edificació: vidrieres de colors, finestres, portes, etc. Ben poques coses es llençaren.

Del conjunt de les «cases Patxot» ací em refereixo a la principal i més coneguda, ocupada avui per la Cambra de Comerç. Les altres dues també tenen interès, sobretot la façana de superfície llisa i neta que dóna al Portalet.

Ignoro si la família Patxot pogué habitar les noves cases que s'acabaren el 1920, i gaudir-ne, ja que malauradament les dues primeres filles moriren molt aviat: la Montserrat el 1919 i la Maria el 1925.

Quant a la conservació de l'edifici, es pot dir que de llavors ençà l'estructura essencial de l'edifici no ha sofert modificacions substancials, tot i els diversos hostes –i els usos més anòmals– que l'ocuparen. Durant la guerra, lògicament, la casa va ser municipalitzada perquè era d'un propietari «capitalista, de dretes». Allí s'instal·là l'Institut d'ensenyament secundari. Acabat el conflicte civil, l'ocuparen els militars vencedors, ja que el propietari aleshores, per contra, era «un catalanista separatista que havia fugit a l'estranger». Els oficials hi tingueren les seves oficines. Després s'hi hostatjà el primer ajuntament franquista –l'Arxiu municipal ja hi era–, mentre *Regiones Desvastadas* aixecava una nova casa de la vila al mateix lloc on el bombardeig de 1938 n'havia destruït la vella.

Un cop recuperada la propietat per Patxot el 1951, en temps de la cucanya del primer turisme, la casa va ser llogada a l'hotel Les Noies. Abans, però, Patxot havia fet treure una porta de fusta molt treballada que donava a la biblioteca, se l'emportà a Barcelona.

Havent-la adquirit la Cambra de Comerç, el 1986 s'hi feren obres de rehabilitació i s'adaptà als nous serveis.

Malgrat tot, com hem dit, l'edifici ens ha arribat fonamentalment tal com l'havia projectat Patxot i l'arquitecte Albert Juan. Raó per la qual ha estat inclòs al Pla General de Sant Feliu, en el seu catàleg monumental i artístic, com un «edifici de propietat privada a protegir integralment».

La façana

La regular geometria del solar condicionà la planta de la casa, gairebé quadrada. Molt ben situada entre la rambla del Portalet i el carrer de la Creu, té soterrani, planta baixa i dos pisos. La façana principal dóna a migdia, a la badia. Les llargues balconades i els nombrosos finestrals, si són oberts, fan que les habitacions d'estar –acarades al passeig– siguin molt assolellades i hi penetri tota la claror mediterrània. En canvi, les que donen a llevant (al Portalet), a l'hivern, han de ser fredes i ombrívoles.

Sospito –de forma totalment gratuïta, és clar– que les abundants obertures de l'edifici ben reforçades i closes amb porticons per dins i, per fora, amb persianes de llibret, obeeixen a la curiositat discreta de poder observar sense ser vist; i potser, a l'experimentada desconfiança de Rafael Patxot, que havia vist com els vidres de la seva antiga casa havien estat objecte de les ires dels avalots obrers.

Deixant de banda aquesta banalitat personal, cal remarcar que el veïnatge arquitectònic de can Patxot és immillorable. Afronta, a tramuntana, amb la Casa de la Campana de l'arquitecte Bernardí Martorell i Puig. I a l'altra cantonada de la rambla del Portalet, hi té el Casino dels Nois del General Guitart.

La façana de la casa Patxot, vista en conjunt a una certa distància, fa la impressió d'un edifici classicista, convencional. Estructurat horitzontalment en sòcol de pedra, paret aplomada, balconades, motllures, finestres i ràfec. L'alineació vertical, uniforme, de les obertures aporta simetria i uns perfils clars.

Si ens hi acostem i l'analitzem de prop, hi trobem altres elements arquitectònics que modifiquen aquestes dimensions harmonioses, acadèmiques. Em refereixo concretament a la porta principal, al rellotge de sol i a la torratxa. I aleshores l'encasellament de l'edifici en un estil concret i únic de l'època –si tant convé– és difícil. Es tracta d'una façana eclèctica, com ho és també la planta baixa, en la mesura que l'arquitecte Albert Juan extragué del passat històric força elements i recursos que aplicà a l'edifici de Sant Feliu –síntesi difícil, i innovadora altrament.

L'obertura de la porta principal, de melis, que dóna als graons de marbre que condueixen a la vidriera d'accés a la planta baixa, és tota de pedra de Girona treballada. Els cantells exteriors de les parts laterals són finament trenats, fins arribar a l'esclat de la llinda abarrocada, magníficament cisellada, ornamentada amb motius florals.

Al capcer, sobre les tres finestres d'arcs carpanells que descansen en columnes octogonals, hi ha un gran plafó de ceràmica que, sobrepassant la volada de la coberta de teules vitrificades amb quatre vessants, està protegit per un frontó finament entretallat. Al centre hi ha una gran esfera amb xifres romanes i signes astrològics, el rellotge de sol. Amb tota mena d'ornaments al·legòrics i detalls –la data de 1920– les figures del pagès i del pescador vetllen el pas inexorable del temps que mediatitza el seu treball i la

seva vida. Una llarga orla amb plecs circumscriu un vers: «Lo ritme van seguint de les estrelles», que pertany al poema «Canigó» (moment en què Verdaguer compara el compàs rítmic de les sardanes amb el moviment regular dels astres en llurs òrbites). La personalitat del propietari, doncs, resta reflectida a la casa. El catalanisme i l'afeció per l'astrologia de Rafael Patxot hi deixen l'empremta. Corona l'edifici una torratxa octogonal amb petits vitralls a dalt de les finestres i cúpula guardada de trossets de ceràmica de colors marronosos i ocres, per la qual s'accedeix a un terrat amb barana de ferro, un meravellós mirador del mar obert i del cel, des d'on es domina el paisatge de la badia i del passeig. Una construcció que substituïa, d'alguna manera, el gran observatori que hi havia hagut.

La planta baixa

De tot el conjunt interior de l'habitatge, la planta baixa és amb tota seguretat la peça més valuosa arquitectònicament, plena encara de l'encant d'altres temps.

Es pugen –des del carrer– cinc o sis graons i hom entra, per una ampla vidriera de colors, en un vestíbul o *hall* no gaire gran, d'un doble sostre –un més baix a l'entrada, i un altre d'altíssim al fons, sobre l'escala il·luminada per la lluernia. Tres llànties d'alabastre un xic consumit filtren una claror diluïda, tènue. Els vitralls del *hall* –amb domini dels tons blaus i grocs de fons i amb formes d'estrelles, peixos, gavines, núvols i onades– al·ludeixen el mar i el cel. Altres, prenen formes vegetals en medallons. El plom ressalta els dibuixos i les ombres que, com un envà de vidre, projecten una transparència càlida, suau i acolorida, a la sala.

Les vidrieres obren pas a un saló-despatx, a la dreta segons s'entra. A l'esquerra, hi havia el rebedor i el menjador. Avui alguns d'aquestes espais han variat en funció de les necessitats de la Cambra de Comerç. Del saló i despatx cal remarcar el terra de parquet de marqueteria amb diferents formes geomètriques. Totes les sales de la planta baixa tenen en comú el sostre de sanefes estucades, ornamentació que no dissimula la funció estructural de les bigues i dels revoltos.

Al fons, davant de la porta que dona a l'escala del servei, hi ha una columna clàssica de pedra polida, amb

basament i capitell –d'ordre entre compost i corínti– de marbre, que sosté la biga del primer sostre. En aquest punt s'inicia l'escala principal de tres trams de pedra, amb marbre als replans, vorejada per una barana de roure ricament treballada amb balustres i un passamà. Al segon tram, una vidriera policromada de diverses figures –a dalt, peixos i estrelles una altra vegada– transmet l'entreclaror que rep d'un celobert folrat tot ell de rajola blanca.

Al darrer replà, on hi ha la porta de les habitacions del primer pis, fent un angle recte hi ha una galeria o llotja romànica formada per dos grups de finestres triforades de pedra polida, tant les columnes com els capitells. Sengles vidres decorats al darrere s'integren a la bellesa d'un claustre que ens evoca claríssimament el pis superior de la nostra Porta Ferrada. Sota la mènsula un fris format per tres rectangles amb ornamentacions esgrafiades engalana la paret de l'escala. El sostre, el·líptic, és igualment decorat. Unes discretes làmpades, adherides als quatre triangles de vitralls vermellorsos, en completen la volta. Al primer pis hi havia les habitacions, avui desaparegudes. Al sostre es conserva el mateix estuc de la planta baixa, però de colors molt apagats. Sospito que ha estat la part de l'edifici més mutilada a través dels diferents usos que ha tingut al decurs dels anys. I costa d'imaginar avui com devia ser el pis principal, d'espais tan oberts i generosos, havent desaparegut part de la decoració i tot el mobiliari.

Al segon pis, que hauria estat l'estança del servei, hi passa el mateix. Avui hi ha una sala gran de conferències feta per la Cambra de Comerç.

Heus ací, doncs, l'exemple de la rehabilitació possible –i plausible– d'un immoble històric de propietat privada. Conscients de la dificultat material que comportaria el manteniment quotidià d'una acurada conservació, seríem partidaris d'una estreta col·laboració de les institucions públiques, per a un ús també més obert de la casa Patxot, al passeig de Sant Feliu.

text: Àngel Jiménez
fotos: Jordi S. Carrera

Rafael Patxot i Jubert
i la seva muller
Lluïsa Rabell i Cibils.

Els retrats de Rafael Patxot són del llibre *Rafael Patxot i Jubert, mecenes i científic* de J. Maluquer i Sostres, Edit. Pòrtic.